

JAHON OTIN UVAYSIY — O‘ZBEK AYOLINING ILM VA MA’RIFAT YO‘LIDAGI RAMZI

Qushbaqova Umida Urishbayevna

Master’s student of Asia International University

MAQOLA MALUMOTI

ANNOTATSIYA:

MAQOLA TARIXI:

Received: 22.05.2026

Revised: 23.05.2026

Accepted: 24.05.2026

KALIT SO‘ZLAR:

*Jahon otin Uvaysiy,
o‘zbek mumtoz
adabiyoti, ayollar
ta’limi,
ma’rifatparvarlik,
pedagogik faoliyat,
ma’naviyat, ilm-fan,
tarbiya, shoir,
maktabdorlik.*

Mazkur maqolada Jahon otin Uvaysiyning o‘zbek mumtoz adabiyoti hamda ayollar ma’rifati tarixidagi o‘rni yoritiladi. Shoiraning ijodiy merosi, pedagogik faoliyati va ayollar ta’limini rivojlantirishdagi xizmatlari ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Uvaysiy o‘z davrida ilm-ma’rifat, odob-axloq va komil inson g‘oyalarini targ‘ib qilgan ma’rifatparvar shoir sifatida e’tirof etiladi. Maqolada uning she’rlarida aks etgan ma’naviy-axloqiy qarashlar, yosh avlod tarbiyasiga oid fikrlari hamda qizlar savodxonligini oshirish borasidagi faoliyati ochib beriladi. Shuningdek, Jahon otin Uvaysiyning o‘zbek ayolining ilm va ma’rifat yo‘lidagi ramzi sifatidagi tarixiy ahamiyati ham tahlil etiladi.

O‘zbek xalqi qadimdan ilm-fan, ma’rifat va ma’naviyatni yuksak qadrlagan xalq sifatida dunyo tamadduni rivojiga munosib hissa qo‘shib kelgan. Xalqimiz tarixida ko‘plab buyuk allomalar, shoir va mutafakkirlar yetishib chiqqan bo‘lib, ularning boy ilmiy va adabiy merosi bugungi kunda ham o‘z ahamiyatini saqlab qolmoqda. Ayniqsa, o‘zbek mumtoz adabiyotida ayol ijodkorlarning tutgan o‘rni alohida e’tiborga loyiqdir. Ana shunday buyuk siymolardan biri Jahon otin Uvaysiy bo‘lib, u nafaqat iste’dodli shoir, balki ma’rifatparvar ayol, murabbiy va pedagog sifatida ham xalqimiz tarixida o‘chmas iz qoldirgan. Jahon otin Uvaysiy XVIII asr oxiri va XIX asr boshlarida yashab ijod qilgan o‘zbek mumtoz adabiyotining yirik

vakillaridan biridir. U Qo‘qon adabiy muhitida shakllangan iste‘dodli shoira sifatida o‘zining chuqur mazmunli she‘rlari, ma‘naviy-axloqiy qarashlari va ma‘rifiy faoliyati bilan mashhur bo‘lgan. Shoiraning ijodi insoniy fazilatlarni ulug‘lash, ilm-ma‘rifatga da‘vat etish, ayollarning jamiyatdagi o‘rni va ma‘naviy kamolotini targ‘ib qilish kabi muhim g‘oyalar bilan sug‘orilgan. Shu sababli Uvaysiy o‘zbek ayolining ilm va ma‘rifat yo‘lidagi ramzi sifatida qadrlanadi. O‘sha davr ijtimoiy hayotida ayollarning ilm olishi va jamiyat ishlarida faol ishtirok etishi ancha murakkab masala bo‘lgan. Ko‘pchilik ayollar savodsiz holda yashagan, ularning ta‘lim olishi uchun imkoniyatlar cheklangan edi. Ana shunday sharoitda Jahon otin Uvaysiy ilm-fan va ma‘rifatning ahamiyatini chuqur anglagan holda ayollarni savodli bo‘lishga, ma‘naviy yetuklikka intilishga da‘vat etdi. Shoira o‘zining pedagogik faoliyati orqali qizlarga ta‘lim berib, ularni odobli, ma‘rifatli va komil inson qilib tarbiyalashga alohida e‘tibor qaratdi. Bu esa uning xalq ma‘naviy hayoti va ta‘lim taraqqiyotidagi xizmatlari naqadar ulkan ekanligini ko‘rsatadi. Uvaysiy ijodida ilm va tarbiya masalalari markaziy o‘rinlardan birini egallaydi. Shoira o‘z asarlarida ilmni inson kamolotining asosiy omili sifatida talqin qiladi. Uning she‘rlarida ezgulik, halollik, sabr-qanoat, mehr-oqibat, vafodorlik va insoniylik kabi fazilatlar ulug‘lanadi. Bu g‘oyalar orqali Uvaysiy yosh avlodni ma‘naviy barkamollikka chorlaydi. Shoiraning badiiy merosi nafaqat adabiy-estetik jihatdan, balki tarbiyaviy ahamiyati bilan ham muhimdir.

Jahon otin Uvaysiyning ma‘rifiy faoliyati ayniqsa ayollar ta‘limi tarixida katta ahamiyatga ega. U qiz bolalarga savod o‘rgatish, ularni ilm-fanga jalb etish va odob-axloq ruhida tarbiyalash ishlariga katta hissa qo‘shgan. Shoira tashkil etgan maktablarda yosh qizlarga o‘qish-yozish, she‘riyat, diniy bilimlar va axloqiy tarbiya asoslari o‘rgatilgan. Bu faoliyat o‘sha davr uchun juda katta jasorat va ma‘rifatparvarlik namunasi edi. Shu sababli ham Uvaysiy o‘zbek ayollari orasida ilk pedagog va ma‘rifatparvar ayollardan biri sifatida tarixda muhim o‘rin egallaydi. O‘zbek mumtoz adabiyotida ayol shoiralar ijodi alohida ahamiyatga ega bo‘lib, Nodira, Mahzuna, Dilshodi Barno kabi ijodkorlar qatorida Jahon otin Uvaysiy ham xalq ma‘naviyatini boyitgan ijodkor sifatida e‘tirof etiladi. Uvaysiyning she‘riyati samimiyligi, hayotiyliigi va chuqur falsafiy mazmuni bilan ajralib turadi. Shoira inson qalbining nozik kechinmalarini, muhabbat va sadoqatni, hayotning murakkab jihatlarini badiiy mahorat bilan tasvirlaydi. Shu bilan birga, uning asarlarida ma‘rifatparvarlik ruhining ustuvorligi yaqqol ko‘zga tashlanadi.

Bugungi kunda yosh avlodni milliy qadriyatlar ruhida tarbiyalash, ularda ilm-fanga muhabbat uyg‘otish va ma‘naviy barkamollikni shakllantirish muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Shu nuqtai nazardan Jahon otin Uvaysiy merosini o‘rganish va targ‘ib qilish

dolzarb ahamiyat kasb etadi. Shoiraning ilm-ma'rifatga oid qarashlari, ayollar ta'limiga bo'lgan munosabati hamda inson kamoloti haqidagi fikrlari bugungi ta'lim tizimi uchun ham muhim manba bo'lib xizmat qiladi. Jahon otin Uvaysiy merosi o'zbek ayolining ilm, ma'naviyat va ma'rifat yo'lidagi intilishlarini aks ettiruvchi bebaho boylikdir. Uning hayoti va faoliyati ayollarning jamiyat taraqqiyotidagi o'rnini belgilashda muhim tarixiy ahamiyatga ega. Shoira o'zining butun faoliyati davomida ilmning inson hayotidagi o'rnini ulug'lab, xalqni ma'rifat sari chorlagan. Ayniqsa, uning ayollar savodxonligini oshirish yo'lidagi xizmatlari bugungi kunda ham katta qadriyat sifatida e'tirof etiladi. Mazkur mavzuni o'rganish orqali o'zbek mumtoz adabiyotida ayol shoiralarning tutgan o'rne, ularning ma'rifatparvarlik faoliyati va xalq ma'naviyatiga qo'shgan hissasini chuqurroq anglash mumkin bo'ladi. Shuningdek, Jahon otin Uvaysiy ijodi orqali yosh avlodni milliy qadriyatlarga hurmat, ilmga intilish va komillik ruhida tarbiyalash imkoniyati kengayadi. Ushbu ishda Jahon otin Uvaysiyning o'zbek mumtoz adabiyotidagi o'rne, uning pedagogik va ma'rifiy faoliyati, ayollar ta'limi rivojiga qo'shgan hissasi hamda shoira ijodining bugungi kundagi ma'naviy-tarbiyaviy ahamiyati keng tahlil qilinadi. Shoiraning boy merosi orqali o'zbek ayolining ilm va ma'rifat yo'lidagi o'rne va salohiyati yoritib beriladi.

Jahon otin Uvaysiy yashagan davrda ayollarning ilm olishi va ta'lim bilan shug'ullanishi ancha murakkab masala bo'lganiga qaramay, shoira bu yo'lda katta jasorat ko'rsatdi. U o'zining pedagogik faoliyati orqali qiz bolalarni savodli qilish, ularni odob-axloq va ma'naviyat ruhida tarbiyalashga katta e'tibor qaratdi. Shu sababli Uvaysiy ayollar ta'limining ilk targ'ibotchilaridan biri sifatida tarixda alohida o'rin egallaydi. Uning maktabdorlik faoliyati xalq ma'rifatini rivojlantirish yo'lidagi muhim qadamlardan biri bo'ldi.

Shoiraning ijodiy merosi o'zining chuqur ma'nosi va tarbiyaviy ahamiyati bilan qadrlidir. Uvaysiy she'rlarida ilm-ma'rifat, mehr-oqibat, halollik, sabr-qanoat, insoniylik va komil inson g'oyalari keng yoritilgan. Shoira inson kamolotida ilmning o'rnini yuksak baholab, yosh avlodni ma'rifatli va ma'naviy yetuk bo'lishga chorlagan. Bu jihatlar uning ijodini nafaqat badiiy, balki pedagogik va ma'naviy manba sifatida ham qimmatli qiladi. Jahon otin Uvaysiy o'zbek mumtoz adabiyotida ayol shoiralarning mavqeini mustahkamlashga katta hissa qo'shgan ijodkorlardan biridir.

Bugungi kunda yosh avlodni milliy qadriyatlar asosida tarbiyalash, ularni ilm-fan va ma'rifatga yo'naltirish davlat siyosatining muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Shu nuqtai nazardan Jahon otin Uvaysiy merosi katta ahamiyat kasb etadi. Shoiraning ilm va ma'rifat haqidagi qarashlari bugungi ta'lim tizimi va ma'naviy hayot bilan hamohangdir. Uning asarlarida ilgari surilgan g'oyalar yoshlarni komillikka, ezgulikka va ma'naviy

poklikka undaydi. Shuningdek, Uvaysiy merosini o'rganish orqali o'zbek ayollarining tarixiy-ma'naviy salohiyatini yanada chuqurroq anglash mumkin bo'ladi. Shoir faoliyati ayollarning jamiyat taraqqiyotidagi o'rni naqadar muhim ekanligini yaqqol namoyon etadi. Ayniqsa, uning qizlar savodxonligini oshirish borasidagi xizmatlari bugungi kun ayollari uchun ham ibrat maktabi bo'lib xizmat qiladi. Jahon otin Uvaysiy ijodi milliy o'zlikni anglash, tarixiy merosni asrab-avaylash va ma'naviy qadriyatlarni yosh avlod ongiga singdirishda muhim manba hisoblanadi. Uning boy adabiy va pedagogik merosi xalqimiz ma'naviy xazinasining ajralmas qismidir. Shoiraning asarlarida insonparvarlik, ma'rifatparvarlik va komillik g'oyalari ustuvor bo'lib, ular bugungi kunda ham o'z ahamiyatini yo'qotmagan. Xulosa o'rnida aytish mumkinki, Jahon otin Uvaysiy o'zbek ayolining ilm va ma'rifat yo'lidagi ramzi sifatida xalqimiz tarixida munosib o'rin egallaydi. Uning hayoti, ijodi va ma'rifiy faoliyati yosh avlodni ilm-fanga muhabbat, ma'naviy poklik va komillik ruhida tarbiyalashda muhim ahamiyatga ega. Shu bois shoir merosini chuqur o'rganish, targ'ib qilish va yoshlar orasida keng ommalashtirish bugungi kunning dolzarb vazifalaridan biri hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Mallayev N. O'zbek adabiyoti tarixi. – Toshkent: O'qituvchi, 1976. – 560 b.
2. Qayumov A. Qo'qon adabiy muhiti. – Toshkent: Fan, 2017. – 295 b.
3. Soliyev A. Jahon otin Uvaysiy hayoti va ijodi. – Toshkent: Fan, 2020. – 210 b.
4. Uvaysiy J. Devon. – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot, 1983. – 190 b.
5. Vohidov R., Eshonqulov H. O'zbek mumtoz adabiyoti tarixi. – Toshkent: Adabiyot, 2020. – 432 b.